

Manuel Sanchis Guarner i la Renaixença valenciana

Rafael Roca Ricart [Universitat de València]

Uns estudis emblemàtics i fonamentals

El professor Manuel Sanchis Guarner fou, juntament amb Joan Fuster, Ricard Blasco i Lluís Guarner, l'investigador valencià del segle XX que més temps i esforços dedicà a l'estudi del moviment lingüístic i literari valencià que tingué lloc durant les darreres dècades del XIX, i que és conegut amb el nom de Renaixença¹. Així ho reconeixia en 1984 un dels seus deixebles, el professor Vicent Simbor, quan afirmava que “les aportacions més transcendents del Prof. Sanchis Guarner a la història literària són els estudis sobre el període de la Renaixença”², i que es tractava d’“uns dels estudis més interessants i imprescindibles de què hom disposa en l'actualitat”³.

Els treballs renaixencistes de Sanchis Guarner s'han demostrat, des que varen ser publicats ençà, més divulgatius i populars que no els de Fuster, Blasco o Guarner, que tenen una major càrrega erudita. Al meu parer, l'èxit dels estudis sanchisguarnerians radica en el seu to més pedagògic i sintètic, cosa que provocà que foren les seues línies d'anàlisi de la Renaixença, sovint entesa d'una manera extensa, les que gaudiren d'un major ressò i acceptació entre els professionals valencians de l'ensenyament; i les que, en bona mesura, continuen actualment en vigor i es transmeten a la major part

d'aules i de fòrums filològics. Volums com ara *Renaixença al País Valencià* (1968), *El sector progressista de la Renaixença valenciana* (1977)⁴ i *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874* (1980) s'han convertit, per així dir, en "clàssics" de la nostra historiografia contemporània, i en la base sobre la qual s'han recolzat la major part dels estudis posteriors. D'aquesta manera, podem dir que Sanchis Guarner no sols fou un gran estudiós de la Renaixença, sinó que impulsà i esperonà molts dels treballs que en les darreres dècades ens han aproximat a aquell període cultural tan singular de la nostra història literària, com ara, i significativament, el que en el seu dia fou la tesi de llicenciatura de Vicent Simbor, *Els orígens de la Renaixença valenciana* (1980), del qual actuà primer com a director i després com a prologuista⁵.

Amb tot, i encara que pot ser qualificada de transcendental, l'aportació de Sanchis Guarner al coneixement de la Renaixença valenciana no és tan nombrosa com podríem imaginar. Està integrada, concretament, per sis articles, un opuscle i tres llibres, un parell dels quals —això sí— han conegut dues edicions⁶. Amb indicació cronològica i de pàgines, es tracta dels següents treballs:

- "Llorente, traductor", *Levante* (13-XI-1959), suplement "València", núm. 233, p. 3.
- "L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença", *Criterion*, XVII, 1963, p. 59-82.
- *Les generacions literàries de la Renaixença valenciana*, Publicacions dels cursos de llengua i literatura valenciana de Lo Rat Penat, València, 1968 [48 pàgines].
- *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*, ed. Tres i Quatre, sèrie "La unitat", núm. 2, València, 1968 [158 pàgines]; 2^a ed., amb esmenes i addicions, Eliseu Climent, ed., sèrie "La unitat", núm. 2, València, 1982 [147 pàgines].
- "La Renaixença valenciana", dins *Estimem la nostra llengua*, ed. Gorg, "Els Quaderns", núm. 1, València, 1973, p. 51-63.
- "Las dos vertientes, restauradora y progresista, de "la Renaixença" valenciana", dins *Siete temas sobre historia contemporánea del País Valenciano. Ciclo de conferencias de la Facultad de Filosofía y Letras*, Universidad de Valencia, València, 1974, p. 135-174.
- *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, Facultat de Filologia, Departament de Lingüística Valenciana, "Monografies i assaigs", núm. 1, València, 1977 [93 pàgines]; 2^a ed., amb "Pròleg" de Vicent Simbor Roig, Institut de Filologia Valenciana, "Biblioteca Sanchis Guarner", núm. 1, València, 1985 [7 + 93 pàgines].
- "Els valencians i Mistral. Provença i València: coincidència en les limitacions", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Occitans*, V, 1978, p. 67-81.
- "Els felibres i València", dins *Arguments*, IV, L'Estel, València, 1979, p. 151-167.
- *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*, Institut de Filologia Valenciana, "Monografies i assaigs", núm. 5, València, 1980 [202 pàgines].

1. Per a una visió global de la intensa aportació cívica i cultural que al llarg dels anys portà a terme el professor Sanchis Guarner, consulteu l'excel·lent biografia de: CORTÉS, Santi, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, IIFV-PAM, València/Barcelona, 2002.

2. SIMBOR, Vicent, "Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura", *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, *Quaderns de Filologia*, València, 1984. Reproduït a

Miscel·lània Sanchis Guarner, I, Departament de Filologia Catalana (Universitat de València) - PAM, València Barcelona, 1992, p. 126.

3. *Ibidem*, p. 121.

4. Encara que la portada del llibre dona com a any d'edició 1978, cal dir que tant el Dipòsit Legal com la data que indica la impremta Fermar corresponen a 1977. Aquesta "doble" datació ha comportat sovint perplexitats com ara que un mateix

estudi apunte, indistintament, 1977 i 1978 com a anys edició.

5. SANCHIS GUARNER, M., "Pròleg" a SIMBOR ROIG, Vicent, *Els orígens de la Renaixença valenciana*, IFV, València, 1980, p. 9-11.

6. Per a un repertori bibliogràfic del professor Sanchis Guarner, vegeu: FERRANDO, Antoni, "Bibliografia de Manuel Sanchis Guarner", *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, PAM, Barcelona, 1992, p. 11-30.

Cal assenyalar, però —com ja féu en el seu dia el professor Simbor—, que l'article "La Renaixença valenciana" (1973) "és una reedició literal de *Les generacions literàries de la Renaixença valenciana* (1968) (...) i aquest un resum del període 1833-1907 del llibre molt més extens *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions* (1968)"; que el volum *El sector progressista de la Renaixença valenciana* (1977) és una ampliació de l'estudi en castellà "Las dos vertientes, restauradora y progresista, de "la Renaixença" valenciana" (1974); que l'escrit "L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença" (1963) fou integrat a l'edició definitiva de *La llengua dels valencians* (1967); i que el treball "Els felibres i València" (1979) és una ampliació de l'article "Els valencians i Mistral. Provença i València: coincidència en les limitacions" (1978), publicat un any abans a *Annals de l'Institut d'Estudis Occitans*. De manera que, ben mirat, els estudis en qüestió queden reduïts a tres llibres i tres articles.

Sense ser tan amplis ni tan variats, els treballs de Sanchis Guarner sobre la Renaixença valenciana tingueren el mèrit d'interessar-se per un període que fins aleshores es trobava pràcticament orfe d'estudis, per això suposaren un gran salt qualitatiu en el coneixement del moviment cultural que ràpidament els féu consolidar-se com els manuals de referència i d'aproximació al període. I segur que en aquest "èxit" també influí el caràcter didàctic i divulgatiu que l'autor els imprimí.

En aquest sentit, per a acabar d'entendre els plantejaments de la recerca científica que portà a terme Sanchis Guarner i la diversitat temàtica que recullen el conjunt dels seus estudis d'història literària (no sols sobre la Renaixença, sinó sobre moltes d'altres èpoques i períodes), cal tindre en compte el que Vicent Simbor denominà "la labor de "militància" investigadora del Prof. Sanchis Guarner", és a dir,

"la seua tasca ben conscient d'anar omplint aquells buits sobre la història literària del País Valencià, i per tant la tria autocondicionada d'alguns dels temes d'investigació. En un temps de mancances bàsiques, desproveït el País Valencià d'una nòmina ni que fos precària d'historiadors de la literatura, el Prof. Sanchis Guarner hagué d'autoimposar-se uns treballs d'oblit flagrant i improrrogable"⁸.

I, des d'aquest punt de vista, cal dir que, pel que fa a l'estudi de la Renaixença valenciana, hi reeixí ben positivament, ja que el coneixement que hom en tenia després de 1980 era notablement superior al d'abans de 1963. Ho corroborava en 1984 el mateix professor Simbor, en asseverar: "Palesarà la importància dels estudis del Prof. Sanchis Guarner la consideració que quasi tot el que hui dia sabem sobre la Renaixença Valenciana ho devem a l'esforç personal de dos estudiosos ben coneguts: Joan Fuster i el mateix Sanchis Guarner"⁹. A ells dos, a Ricard Blasco¹⁰ i a Lluís Guarner¹¹, afegiria jo.

Tres llibres i tres articles

La primera aproximació que, segons consta, Sanchis Guarner dedicà al tema que ens ocupa és, precisament, "Llorente, traductor"¹², un breu article periodístic en castellà que parla de la intensa activitat

7. SIMBOR, Vicent, "Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura", *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, *Quaderns de Filologia*, València, 1984. Reproduït a *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, Departament de Filologia Catalana (Universitat de València)-PAM, València/Barcelona, 1992, p. 127.

8. *Ibidem*, p. 123.

9. *Ibidem*, p. 130.

10. El gruix de la contribució de Ricard

Blasco Laguna al coneixement de la Renaixença valenciana es troba recollit al volum *Estudis sobre la literatura al País Valencià (1859-1936)*, IFV-Ajuntament de l'Alcúdia, l'Alcúdia, 1984.

11. Lluís Guarner es distingí, sobretot, pels seus estudis al voltant de la vida i l'obra de Vicent W. Querol i Teodor Llorente, dos dels protagonistes de la Renaixença valenciana. Vegeu els més significatius: GUARNER, Luis, *Poesía y verdad de Vicente*

W. Querol, Institució Alfons el Magnànim, València, 1976; i GUARNER, Lluís, "Pròleg" a LLORENTE, Teodor, *Poesia valenciana completa*, Tres i Quatre, València, 1983, p. 17-90.

12. Es tracta d'un article al qual, no sé si per la seua breu extensió o per la seua difícil localització, els professors Antoni Ferrando i Vicent Simbor no hi fan referència, en els treballs al·ludits.

traductora que desplegà el patriarca de la Renaixença valenciana¹³. Publicat en novembre de 1959 (l'any que tornà de Mallorca) al suplement cultural "València", del diari *Levante*, el text de Sanchis Guarner formava part d'un conjunt de tretze articles que commemoraven el cinquantenari de la coronació de Llorente com a "Poeta de València", i que representen una de les més completes aproximacions a la complexa figura de Llorente realitzades fins a aquell moment¹⁴. Cal dir que 1959 fou "un any de glòria" per al valencianisme cultural de la postguerra, ja que, a més del cinquantenari esmentat, també se celebrava el centenari dels primers Jocs Florals de València (1859) i el cinqué centenari de la defunció del poeta Ausiàs March¹⁵.

El primer que feia Sanchis Guarner era qualificar Llorente, "*al mismo tiempo que un fervoroso enamorado de Valencia*", com "*un espíritu abiertamente europeo*". Així, atribuïa a l'esperit romàntic que l'enlluernava i al fet d'haver sigut sempre un gran lector l'interés que el patriarca de la Renaixença valenciana demostrà des de ben jove "*a verter en versos castellanos los poemas extranjeros que le enamoraban*". Posteriorment, repassava les múltiples traduccions castellanes realitzades per Llorente, des de les *Meditaciones poéticas* (1858), de Lamartine, fins al volum *Poetas franceses del siglo XIX* (1906), tot passant per *El Corsario* (1863), de Lord Byron, el *Fausto* (1882), de Goethe —que qualificà com a "*empresa de titanes*"—, i les *Fábulas* de La Fontaine (1885); hi destacava la importància d'haver fet "*asequibles las obras maestras extranjeras*" per als seus coetanis; asseverava que "*Llorente cumplió con suma dignidad y eficacia la misión del traductor*"; i, fins i tot, combatia els qui acusaven les versions llorentines de massa lliures, de poc fidels a l'original: "*Los exigentes críticos de hoy en día podrán encontrar excesivamente libres las traducciones en verso llorentinas. Pero sería grave pecado desenfocar su valoración al no situarlas en su propia época*". Constatar-ho resulta especialment significatiu perquè, a mesura que avancen els anys, la valoració de Sanchis Guarner respecte al líder de la Renaixença valenciana anirà tornant-se més i més agra, com tindrem temps de comprovar.

L'article "L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença", que com ja ha quedat dit publicà en 1963 a la revista *Criterion* i quatre anys després integrà a *La llengua dels valencians*¹⁶, analitza el procés de redreçament i modernització lingüística que protagonitzaren els escriptors de la Renaixença, entesa en el seu sentit més ampli, ja que l'estudi s'inicia en el segle XVIII i arriba fins a la dècada dels seixanta del XX. L'autor el definí com "la primera vegada que s'intentava una síntesi del procés evolutiu del petit món literari valencià modern"¹⁷; i potser siga ací on rau la seua major vàlua: en

13. Sobre la vida i l'obra d'aquest poeta, periodista i polític valencià del segle XIX, consulteu els meus treballs: "Estudi preliminar" a LLORENTE OLIVARES, Teodor, *Escrips polítiques (1866-1908)*, Diputació de València, València, 2001, p. 9-57; "Teodor Llorente. Del provincialisme al regionalisme valencianista", *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, 44, Catarroja, 2003, p. 53-74; i *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, Bromera-IIFV, Alzira, 2004.

14. El suplement tenia huit pàgines i, a més de la del professor Sanchis Guarner, també recollia les col·laboracions de Manuel González Martí, "La coronación del poeta"; Francesc Almela i Vives, "Llorente, polifacético"; Josep Lluís Aguirre, "Estampa de Teodoro Llorente"; Francesc Alcayde Vilar, "Llorente, ¿poeta regional o universal?"; Lluís Guarner, "Llorente y Querol"; Joan

Fuster, "Llorente y Mistral"; J. L. Leon Roca, "Llorente y el resurgimiento de la lengua vernácula"; Josep Maria de Casacuberta, "Dol de Llorente per la mort de Venceslau Querol"; Josep Iborra Martínez, "Llorente o la pasión de la poesía. De Víctor Hugo a Mallarmé"; Enric Duran i Tortajada, "Llorente y la poesía llorentina"; María Ángeles Arazo, "Dimensión humana de Teodoro Llorente"; i Àngel Lacalle, "La 'endressa' a Aguiló", *Levante* (13-XI-1959), suplement cultural "València", núm. 233.

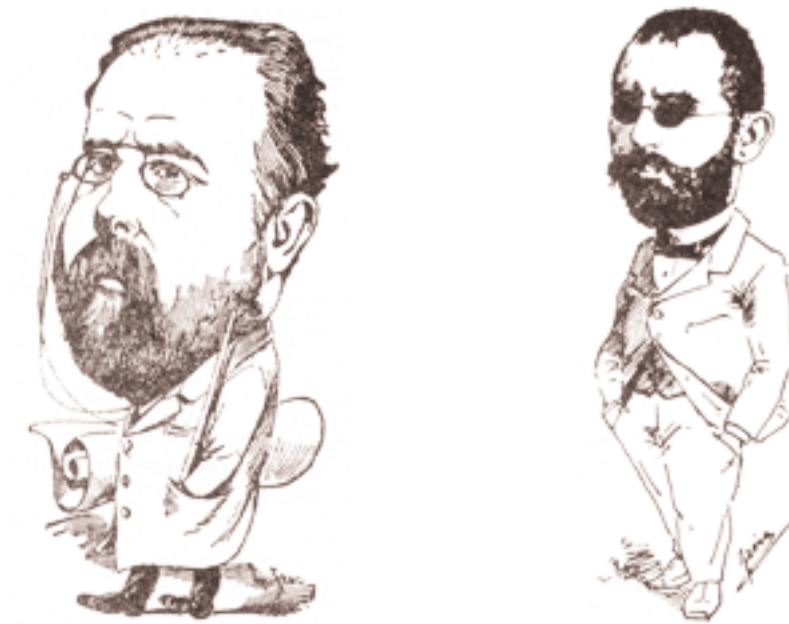
15. Sobre l'activa participació de Manuel Sanchis Guarner en els actes de commemoració del centenari d'Ausiàs March, vegeu: CORTÉS, Santi, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, IIFV-PAM, València/Barcelona, 2002, p. 221-224.

16. "El 1967 publicà la versió definitiva de

La llengua dels valencians, edició augmentada en més de 100 pàgines, amb afegits i l'ampliació sobretot del capítol d'història de la llengua. (...) La nova edició es nodria de publicacions anteriors (*Els valencians i la llengua autòctona...*, "L'evolució de la llengua literària en els (sic) escriptors valencians de la Renaixença") i d'investigacions en curs". *Ibidem*, p. 278-279.

Bàsicament, l'article hi conforma els dos darrers capítols, titulats "Una Renaixença felibre" i "La problemàtica de la llengua en el segle XX". Vegeu: SANCHIS GUARNER, Manuel, *La llengua dels valencians*, Eliseu Climent, editor, 19^a ed., València, 1996, p. 175-202.

17. SANCHIS GUARNER, M., "L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença", *Criterion*, XVII, 1963, p. 81.

Caricatures de Teodor Llorente i Constantí Llobart publicades en *El sector progressista de la Renaixença valenciana*.

el fet de ser el primer repàs descriptiu i sintètic dels esforços de recuperació i de dignificació que s'havien produït a València des de dos-cents anys enrere. Un repàs que s'iniciava amb el “bohemi i autodidacte” Carles Ros (1703-1773), que “féu l'apologia de la llengua i publicà diversos opuscles sobre ortografia i altres qüestions gramaticals, i un diccionari que hagué de reeditar”, i els col·loquiers dihuitescs; i que continuava amb Tomàs Villarroja, autor de “la primera poesia culta en llengua autòctona”, i amb Llorente i Querol, “de bon tros, els millors poetes de tot el segle XIXe a València”.

Amb tot, en 1963 Sanchis Guarner ja apuntà, contra el que era la visió tradicional, que “la reacció dignificadora dins el sector popular i liberal l'encarnà Constantí Llobart, pseudònim de Carmel Navarro (1848-1893), humil autodidacte, però amb les idees molt clares”¹⁸. Ja que havia sigut ell qui, “coordinant esforços”, havia aconseguit fundar la societat Lo Rat Penat, publicar un anuari “monolingüe” titulat *Calendari Llemosí* i reeditar, “millorant-lo, el primer diccionari valencià-castellà gran, el d'Escrig”¹⁹. Era la primera vegada que Sanchis Guarner presentava els escriptors valencians en termes de dicotomia, i que feia ús d'una terminologia —“sector”— que amb el pas dels anys ell mateix faria famosa.

Sanchis també assenyalava que Llobart fou “el primer a proclamar la transcendència política del valencianisme, i s'afanyà esforçadament per infondre saba popular a la Renaixença”²⁰; que “els valencianistes felibres assenyats, universitaris i burgesos, desconfiaren sempre de l'abrandat Llobart, bohemi i revolucionari”²¹; que “fou impossible la conjunció dels cultistes, molt coneguts a Barcelona, però sense públic a València, i els populistes, els quals solien desentendre's de Barcelona i mancaven de grans figures”²²; i que

18. *Ibidem*, p. 63.

19. *Ibidem*, p. 64. Per a una visió global de la vida i l'obra de Llobart, consulteu el volum *Constantí Llobart i el seu temps*, a cura de Vicent Josep ESCARTÍ i Rafael ROCA, Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2005. Per a una aproximació a la seua obra

lírica: ROCA RICART, Rafael, “Introducció” a LLOBART, Constantí, *Poesies valencianes*, Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2006, p. 9-90; i dramàtica: ESCARTÍ, Vicent Josep “Introducció” a Llobart, Constantí, *Lo darrer agermanat*, Institució Alfons el Magnànim, València, 2006, p. 11-14.

20. SANCHIS GUARNER, M., “L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença”, *Criterion*, XVII, 1963, p. 64.

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*.

havia sigut el “pseudo-erudit” Josep Nebot i Pérez qui havia pretés “consumar l’escissió entre els escriptors arcaistes i els vulgaristes”²³.

En les pàgines següents, al·ludia al nou caire lingüístic i polític que, amb l’entrada del segle xx, havia experimentat la cultura valenciana, i que podia ser exemplificat amb la creació de societats com “València Nova” (1904) i de revistes com *Lo Crit de la Pàtria* (1907), *Renaiximent* (1908) i *Terra Valenciana* (1908). Entre les aportacions dels nous gramàtics esmentava les del franciscà Lluís Fullana²⁴, Josep Maria Bayarri, “fervorós valencianista anticatalanista”, Bernat Ortín Benedito, “ben orientada però només rudimentària”²⁵, i les del grup de Castelló de la Plana²⁶.

Finalment, i abans de ressenyar les aportacions que havien conduït els escriptors valencians vers l’acord ortogràfic de 1932, l’autor destacava que “l’obtenció d’una llengua literària és una tasca col·lectiva i de llarga durada”, i que “al País Valencià, més que no pas dels gramàtics, fou obra de les revistes i editorials solvents que acabaren imposant al públic lector les seues doctrines idiomàtiques”²⁷. Amb tot, del que tampoc no hi havia dubte és que les contribucions de Carles Salvador, “el gramàtic més influent d’aquest període”, i de Josep Giner havien resultat decisives per tal de divulgar, generalitzar i popularitzar les Normes de Castelló. El repàs finalitzava amb “la represa de l’activitat literària en llengua autòctona després de la solució de continuïtat imposada pel fragor bèl·lic”²⁸, que havia tingut en l’editorial “Torre”, els “cursos de llengua valenciana orals i per correspondència” de Lo Rat Penat i l’Aula Ausiàs March, “fundada a la Universitat de València l’any 1959”, els seus principals actius²⁹.

El volum *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions* (1968), que com sabem integrava l’opuscle *Les generacions literàries de la Renaixença valenciana*, editat per Lo Rat Penat aquell mateix any, i el posterior “La Renaixença valenciana” (1973), representa el primer estudi sintètic i sistemàtic d’aquell moviment cultural, i un dels treballs que més marcaran les posteriors aproximacions al període; fins al punt d’assolir una segona edició (1982) i de convertir-se en manual literari de referència: en un dels llibres més citats del professor Sanchis Guarner. En opinió de Vicent Simbor, la importància del treball ragué en el fet que “els estudiosos de la literatura del País Valencià no comptaven amb cap estudi global profund sobre la història literària valenciana del segle passat [xix], de manera que la publicació d’aquest assaig no podia ser a priori més oportuna i urgent”³⁰. Amb tot, i segons continuava Simbor, el llibre també ha sigut “el més conflictiu, el més “discutit” de tota l’obra de qualsevol temàtica del Prof. Sanchis Guarner”³¹.

Segons ens informa Santi Cortés, es tracta, però, d’un llibre “mutilat”³² per la censura franquista que, en aparéixer, gaudí d’un gran èxit, ja que “la crítica elogià el to didàctic, la novetat de l’enfocament i l’encert dels paral·lelismes en evolució i qualitat amb la literatura del Principat”³³. Hi destacaven “les

23. *Ibidem*, p. 66.

24. Vegeu: CLIMENT, Josep Daniel, *L’obra lingüística de Lluís Fullana i Mira*, ed. Denes, Paiporta, 2004.

25. SANCHIS GUARNER, M., “L’evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença”, *Criterion*, XVII, 1963, p. 73.

26. Per a una aproximació al moviment cultural valencià del primer terç del segle XX, vegeu: SIMBOR i ROIG, Vicent, *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, IFV-PAM, Barcelona, 1988.

27. SANCHIS GUARNER, M., “L’evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença”, *Criterion*, XVII, 1963, p. 73.

28. *Ibidem*, p. 76.

29. Per a una aproximació al moviment cultural valencià de la immediata postguerra, vegeu: CORTÉS CARRERES, Santi, *València sota el règim franquista (1939-1951)*, IFV-PAM, València/Barcelona, 1995.

30. SIMBOR, Vicent, “Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura”, *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, *Quaderns de*

Filologia, València, 1984. Reproduït a *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, Departament de Filologia Catalana (Universitat de València) - PAM, València / Barcelona, 1992, p. 127.

31. *Ibidem*.

32. CORTÉS, Santi, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, IFV-PAM, València/Barcelona, 2002, p. 273.

33. *Ibidem*, p. 279.

contextualitzacions històriques, la perspectiva sociològica, les interpretacions, les valoracions, les connexions amb les arts plàstiques de cada època, l'adscripció de cada grup generacional a una dinàmica literària, acumulativa o innovadora³⁴; i que “reflecteix també una predisposició positiva envers els poetes “solidaristes”. (...) Amb ells se supera la Renaixença, s'intenta un teatre més ambiciós, traspuenen els primers prosistes, es renega del folklorisme tòpic, s'enceta el camí de la normalitat³⁵. Amb tot, també admeté que havia resultat “un dels seus llibres més controvertits”³⁶.

La “conflictivitat” de *Renaixença al País Valencià* vingué originada per la rígida classificació que l'autor féu dels escriptors valencians, que des de principis del segle XIX fins a meitat del XX eren agrupats en, simbòlicament, set generacions cronològiques:

- 1^a La “Neoclàssica”, que agrupa la producció literària del primer terç del segle XIX, marcada per dues crisis: la Guerra de la Independència (1808-1814) i el trienni lliberal (1820-23).
- 2^a La “Romàntica”, que va des de 1833, any de la mort de Ferran VII, fins a 1859, any de la celebració dels primers Jocs Florals de València, en què Sanchis Guarnier distingeix dos tipus d'escriptors: els “cultistes”, “la figura cabdal” dels quals és un escolapi, el P. Joan Arolas (1805-1849), “que encara que visqué sempre a València, era barceloní”; i els “populistes”, encapçalats per la tríade Josep Maria Bonilla (1808-1880), Josep Bernat i Baldoví (1810-1864) i Pasqual Pérez i Rodríguez (1804-1868).
- 3^a A continuació al·ludeix a la generació “de la Renaixença”, que fa arribar fins a 1878, any de la fundació de Lo Rat Penat, i en què diferencia entre els escriptors “moderantistes”, amb alguns dels noms més representatius del moviment literari: Teodor Llorente (1836-1911), Vicent Wenceslau Querol (1837-1889), Jacint Labaila (1833-1895) i Rafael Ferrer i Bigné (1838-1895); i els “progressistes”, en què hi destaca els sainetistes Rafael Maria Liern (1832-1897), Eduard Escalante (1834-1895), Francesc Palanca Roca (1834-1897) i Joaquim Balader (1828-1893).
- 4^a La següent generació que enumera és la “de Lo Rat Penat”, que cronològicament delimita des de la creació de l'entitat fins a 1907, any de l'organització de l'Assemblea Regionalista. Aquesta vegada hi diferencia entre escriptors “pairalistes”, en què inclou una de les nòmines més destacades i considerables de la Renaixença: Constantí Llobart (1848-1893), Josep Bodria (1842-1912), Josep F. Sanmartín i Aguirre (1848-1901), Antoni Palanca i Hueso (1848-1905), Víctor Iranzo Simon (1850-1890), Lluís Cebrian Mezquita (1851-1934), Josep Maria Puig i Torralva (1859-1911) i Francesc Badenes Dalmau (1859-1917); i els “naturalistes-costumistes”, amb Francesc Barber i Bas (1864-1897), Ramon Andrés Cabrelles (1869-1956) i mossén Joaquim Garcia Girona (1866-1928), i entre els quals tampoc no dubta a incloure-hi —segons Santi Cortés per “error extrem”³⁷— Vicent Blasco Ibáñez (1867-1928), “el capdavanter del republicanisme valencià”.
- 5ª Entre 1907 i 1927, any d'aparició de la revista *Taula de Lletres Valencianes*, Sanchis Guarnier distingeix la generació “Noucentista”, dividida entre els “modernistes”, caracteritzats per excel·lir “en altres activitats artístiques a banda de la literatura”: Manuel González Martí (1877-1972),

34. *Ibidem*, p. 280.

35. *Ibidem*, p. 281.

36. *Ibidem*, p. 279.

37. *Ibidem*, p. 280.

Eduard López Chavarri (1881-1970) i Josep M. Bayarri (1886-1970); i els “solidaristes”, amb Miquel Duran de València (1883-1947), Jacint Maria Mustieles (1887-1948), Daniel Martínez Ferrando (1887-1953), Francesc Puig Espert (1892-1967), Bernat Ortín Benedito (1893-1940), Francesc Caballero Muñoz (1894-1982), Salvador Verdeguer (1894-1973), Enric Duran i Tortajada (1895-1967) i Pasqual Asins (1896-1949), poetes que, en la seua opinió, s’havien “desproveït del llast arqueològic i l’historicisme restaurador dels jocfloralistes”³⁸.

6^a La generació “simbolista”, la que segons l’autor va des de 1927 fins a 1956, potser dividida, així mateix, entre els “avantguardistes”: Enric Navarro Borràs (1841-1943), Carles Salvador (1893-1955), Maximilià Thous Llorenç (1900-1957), Lluís Guarner (1902-1986), Enric Soler i Godes (1903-1991), Francesc Almela i Vives (1903-1967), Bernat Artola (1904-1959) i Martí Domínguez (1908-1984), entre altres; i els “intimistes”: Xavier Casp (1915-2004), Joan Valls Jordà (1917-1989) i Matilde Llòria (1912-2002).

7ª Finalment, la darrera de les generacions, la “neo-realista” —posterior a 1956—, és la que en la seua opinió culminava “l’esforç col·lectiu per a la creació d’un públic lector valencià suficientment nombrós i assidu, perquè pugua constituir el suport social escaient a la literatura autòctona”³⁹. És la generació integrada pels “angoixats”: Joan Fuster (1922-1992), Jaume Bru i Vidal (1921-2000), Vicent Andrés Estellés (1924-1993), Maria Beneyto (1925), Carmelina Sánchez-Cutillas (1927) i Francesc de Paula Burguera (1928); i pels “protestataris”: Lluís Alpera (1938), Josep Palacios (1938), Emili Rodríguez-Bernabeu (1940), Alfons Cucó (1941-2002), Lluís V. Aracil (1941) i Isabel-Clara Simó (1943), entre altres.

Pel que fa a les afirmacions que Sanchis Guarner hi realitzà respecte als escriptors considerats com a membres de les generacions “de la Renaixença” i “de Lo Rat Penat”, les dues que comprenen el moviment renaixencista pròpiament dit, cal destacar tres punts:

- a) L’exalçament, ja apuntat cinc anys abans, que féu del valencianisme de Constantí Llombart, que en la seua opinió “no atenyia un alt nivell intel·lectual, però era viu, dinàmic. L’impuls que el conduïa era l’amor a l’ànima viva del poble valencià, més que no l’enyorança de les seues glòries mortes”⁴⁰.
- b) Les gran dosis de comprensió que aplicà envers l’actitud lingüística i ideològica de Blasco Ibáñez: “Intentem de comprendre per què Blasco, tan pregonament valencià, no va escriure en vernacle”⁴¹, hi asseverava.
- c) I la crítica més o menys implacable envers l’actitud i el llegat valencianista de Teodor Llorente, amb afirmacions com ara que “el pairalisme, la narcisista enyorança d’una València idealitzada, el “llorentinisme”, ha esterilitzat durant moltes dècades la moderna literatura valenciana culta”⁴².

Val la pena de retindre i destacar aquestes tres línies d’anàlisi i de reflexió, perquè seran les que, a partir d’aquella data, trobarem repetides i accentuades en els treballs de Sanchis Guarner i dels seus deixebles sobre la Renaixença valenciana: la reivindicació de Llombart, la justificació de Blasco i la condemna de Llorente.

Amb tot, també cal dir que a *Renaixença al País Valencià* l’autor encara era capaç de qualificar “La barraca”, de Llorente, com “el poema cabdal de la Renaixença valenciana”⁴³.

38. SANCHIS GUARNER, Manuel, *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*, ed. Tres i Quatre, València, 1968; 2^a ed., Eliseu

Climent, ed., València, 1982, p. 75.

39. *Ibidem*, p. 115.

40. *Ibidem*, p. 46-47.

41. *Ibidem*, p. 59.

42. *Ibidem*, p. 53.

43. *Ibidem*, p. 36.

Literats i poetes de Catalunya, Provença i València en el Jocs Florals de Barcelona de 1868.

En la meua opinió, a banda de les dificultats adduïdes per Vicent Simbor, el problema de la divisió generacional que hi realitzà el professor Sanchis Guarner és que esdevingué excessivament estricta, forçada. Perquè, de fet, hi ha autors que perfectament podríem incloure en dues o més tendències; i, en canvi, hi ha tendències que tranquil·lament podríem deixar buides, sense representativitat.

Per contra, dues de les majors virtuts del volum que comentem eren que oferia una visió panoràmica del moviment literari autòcton i un completíssim elenc bibliogràfic que recull vora un centenar de treballs i que, en paraules de Simbor, esdevingué una “eina impagable per als futurs investigadors”⁴⁴.

El següent treball que Sanchis Guarner dedicava a la nostra Renaixença era l'article castellà “Las dos vertientes, restauradora y progresista, de la “la Renaixença” valenciana”, que fou redactat amb motiu del cicle de conferències que durant el curs 1973-74 organitzà la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de València, i que tres anys després l'autor amplià i publicà, aquesta vegada en valencià, al volum *El sector progressista de la Renaixença valenciana* (1977). Segons Vicent Simbor, l'autor hi aportava “les proves necessàries per a trencar una idea dominant fins aleshores: el caràcter moderat i conservador dels membres de la Renaixença valenciana”⁴⁵. I encara afegia:

“En aquest assaig queda demostrada l'existència d'un altre sector [encapçalat per Llobent], el progressista, vençut, i omès pel sector conservador [encapçalat per Llorente] dominant a la fi, però no per això inexistent o mancat d'una obra fonamental, si més no, en la primera etapa del ressorgiment literari i cultural vuitcentista”⁴⁶;

una idea que, com hem pogut comprovar, Sanchis Guarner ja havia apuntat en 1963.

En 2002 Santi Cortés, tot seguint Simbor, qualificà *El sector progressista de la Renaixença valenciana* com un “assaig reivindicatiu” que pretenia “trencar el tòpic que atribueix al sector llorentí el protagonisme

44. SIMBOR, Vicent, “Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura”, *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, *Quaderns de Filologia*, València, 1984. Reproduït a

Miscel·lània Sanchis Guarner, I, Departament de Filologia Catalana (Universitat de València) - PAM, València/Barcelona, 1992, p. 129.

45. *Ibidem*.

46. *Ibidem*.

exclusiu de la Renaixença”⁴⁷, i que “a hores d’ara constitueix un text de lectura imprescindible, ric en citacions, escrit en una prosa eficient, i en les il·lustracions del qual es pot conèixer una semblança caricaturesca dels personatges esmentats”⁴⁸. Amb tot, Cortés també reconeix, d’una manera molt diplomàtica, que “és remarcable l’estimació de Sanchis per Constantí Llombart”⁴⁹. Perquè es tracta d’una “estimació” que, segons com, podria ser fàcilment interpretada com un clar partidisme.

D’aquesta manera, Sanchis Guarner començava per rastrejar-hi l’arribada del Romanticisme a València i la tasca dels escriptors liberals, el que podríem denominar els fonaments de la Renaixença valenciana. Per a, posteriorment, centrar-se:

- a) en la consolidació del moviment literari, tasca que ell atribuïa a Llorente, Querol, Labaila i Ferrer i Bigné, el nucli dur del suposat “sector conservador”, “patricis del moderantisme” per als quals “el conreu de les lletres autòctones era tan sols un esplai dominical, un *hobby*, un simple entreteniment literari”⁵⁰;
- b) i en la fundació del “sector progressista” per part de Llombart, un home a qui “els patricis del valencianisme (...) miraren sempre amb displicència, i no saberen valorar les seues notòries qualitats positives ni seguir la seua fecunda orientació”⁵¹.

La concepció d’una Renaixença dual, dividida entre populistes i cultistes, progressistes i conservadors, pobres i rics, bons i dolents, començava a fer la seua aparició en escena. I, en opinió de Sanchis Guarner, “els escriptors agrupats entorn de Llombart tenien com a característiques comunes la seua humil extracció social, el seu autodidactisme, el seu republicanisme i la seua afecció a la poesia festiva i caricaturesca, i tots ells tenien l’orgull de sentir-se valencians i sentir-se poble”⁵², valoració que, a banda de ser inexacta, resulta bastant subjectiva i ideologitzada.

El sector progressista de la Renaixença valenciana avançava i aprofundia en dues de les idees ja enunciatades a l’article de *Criterion* i al volum *Renaixença al País Valencià*: la recuperació de Llombart, líder del “descobert” “sector progressista”; i la condemna de Llorente, capdavanter del, per oposició, quasibé desertor “sector conservador”:

“Llorente, doncs, havia ficat les lletres valencianes en un carreró sense eixida, dins un atzucac: ni arribava al poble ni satisfia els intel·lectuals exigents; el seu únic públic, la burgesia conformista, el venerava com a savi oficial, però es desentenia totalment de la causa de la Renaixença i continuava el procés de la seua castellanització progressiva i voluntària”⁵³;

i també —molt més anecdòtica, però— la justificació de Blasco Ibáñez⁵⁴.

La reivindicació de la tasca cultural de Constantí Llombart, que anteriorment havia passat bastant inadvertida —i que, posteriorment, fou ampliada i arredonada per autors com Ricard Blasco⁵⁵ i Vicent

47. CORTÉS, Santi, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, IIFV-PAM, València/Barcelona, 2002, p. 336. També hi apunta que “tingué un cert èxit: en no gaire més de mig any se n’havien venut 450 exemplars, després s’exhaurí i, com que persistia la demanda, l’Institut de Filologia Valenciana el reedità”. *Ibidem*.

48. *Ibidem*.

49. *Ibidem*.

50. SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, Facultat de Filologia, València, 1977; 2ª ed.,

Institut de Filologia Valenciana, 1985, p. 50.

51. *Ibidem*, p. 53.

52. *Ibidem*, p. 55.

53. *Ibidem*, p. 67.

54. “Blasco no podia mai haver estat capaç de crear la moderna prosa literària valenciana, tasca per a la qual, segons vaig dir en un altre lloc, eren necessàries una sèrie de condicions que ell no posseïa ni remotament. Calien una sòlida formació humanística, una intensa coneixença de la literatura catalana clàssica, haver nascut en un ambient familiar i local on la llengua pròpia s’hagués

conservat incontaminada, i així mateix mantenir un estret contacte amb els prosistes barcelonins que aleshores començaven a atènyer maturitat, la qual cosa li hauria permés de beneficiar-se dels guanys que aquests assolien”. SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, València, 1977; 2ª ed., IFV, València, 1985, p. 63.

55. BLASCO LAGUNA, Ricard, *Constantí Llombart i “Lo Rat-Penat”*, Diputació de València, València, 1985.

Simbor⁵⁶—, és una de les aportacions més meritòries dels estudis renaixencistes de Sanchis Guarner. Però el que en la meua opinió mai no hauria d’haver fet és plantejar-la per oposició a la de Teodor Llorente, és a dir, recuperar l’obra llombartiana a costa del bandejament i la condemna de la llorentina.

Un dels treballs més singulars de Sanchis Guarner és el que dedicà a revisar les relacions entre els renaixencistes valencians i els felibres de Provença. L’estudi té el seu origen en la conferència que en juny de 1978 pronuncià a les jornades d’*afraïrament* occitano-catalanes organitzades a Montpeller per l’Institut d’Estudis Occitans, a propòsit del centenari de les “festes llatines” que cent anys abans havien tingut lloc a aquella mateixa ciutat. En un primer moment, aparegué als *Annals de l’Institut d’Estudis Occitans* amb el títol “Els valencians i Mistral. Provença i València: coincidència en les limitacions” (1978). Però, tan sols un any després, el publicà, “amb noves addicions” i el títol —més sintètic i menys negativament connotat— “Els felibres i València”, a la revista valenciana *Arguments*⁵⁷.

En opinió de Vicent Simbor, el treball

“hi posa en relleu la coincidència —negativa en tots dos països— de la defensa de l’apoliticisme en la Renaixença d’Occitània i del País Valencià, o millor, en els sectors dominants de cada una; és a dir, la colla de Frederic Mistral en la primera, i de la colla de Teodor Llorente, en la segona. Coincidència de valencians i occitans que alhora els allunyava de les creixents reivindicacions polítiques de Catalunya”⁵⁸.

A la meua manera de veure-ho, però, no està tan clar que en el cas valencià la defensa de l’apoliticisme comportara repercussions negatives. L’apoliticisme que guiava tots dos pròcers, i que podia ser coincident en la forma, era divergent en el fons, obeïa a motivacions i exigències distintes, i tingué també conseqüències ben diferents. Així, és probable que el de Llorente obeïra a una convicció, però també a una necessitat, a una estratègia. La societat valenciana de finals del segle XIX, mancada de consciència nacional pròpia, espanyolitzada i espanyolista, mai no hauria permés un moviment cultural amb finalitats polítiques. I, d’altra banda, el que també és ben cert és que l’activitat apolítica de Llorente i de la resta de ratpenatistes acabà tenint unes repercussions “polítiques” ben evidents en les primeres dècades del segle XX; repercussions que no es veuen enlloc entre els hereus literaris de Mistral.

A través dels contactes i de les relacions que mantingueren els seus dos líders, “dos homes grans, molt grans per bé que clarament mitificats: Mistral i Llorente”⁵⁹, Sanchis Guarner establia un paral·lelisme entre les renaixences occitana i valenciana. Així, asseverava que l’acostament que amb el pas dels anys es produí entre el moviment literari valencià i provençal, i l’allunyament de tots dos respecte del català, tingué com a base, a més de l’apoliticisme en què sempre desitjaren mantindre’s tant Llorente com Mistral, l’anomenat “llemosinisme valencià”, que portava implícita la problemàtica de la denominació lingüística, ja que els valencians es resistiren tant com pogueren a deixar d’aplicar a la llengua restaurada el nom del dialecte de la regió de Llemotges. D’aquesta manera, Sanchis explicava que, durant els segles XVI al XVIII, s’havia consolidat “l’oposició onomàstica entre “llemosí”, llengua clàssica i unificada, *versus* “català”, o “valencià” o “mallorquí”, parlar vulgar i regional”⁶⁰. En un primer moment, la Renaixença —tant la catalana com la valenciana—, continuà

56. SIMBOR ROIG, Vicent, “Renaixença al País Valencià”, *Caplletra*, 4, Barcelona, 1989, p. 9-41.

57. SANCHIS GUARNER, M., “Els felibres i València”, *Arguments*, IV, L’Estel, València, 1979, p. 151.

58. “Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura”, *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, *Quaderns de Filologia*, València, 1984. Reproduït a *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, Departament de Filologia

Catalana (Universitat de València)-PAM, València/Barcelona, 1992, p. 130.

59. SANCHIS GUARNER, M., “Els felibres i València”, *Arguments*, IV, L’Estel, València, 1979, p. 152.

60. *Ibidem*, p. 155.

“anomenant «llemosina» a la llengua recobrada per a les lletres, fins que en la segona meitat del segle XIX, el magisteri del filòleg Milà i Fontanals va aclarir els conceptes (1861). Però els valencians seguiren aferrats a la confusió i anticientífica denominació de «llemosí», la qual els plaia més que no pas la de «català», car trobaven que aquest nom implicava, d’alguna manera, una subordinació que ells rebutjaven”⁶¹.

El repàs continuava amb l’edició dels Jocs Florals de Barcelona de 1868, en què, juntament amb catalans i provençals, participaren quatre valencians: Teodor Llorente, Vicent Wenceslau Querol, Rafael Ferrer i Bigné i Jacint Labaila, que hi actuà com a mantenidor (encara que, per error, Sanchis Guarner també hi incloïa el bibliotecari Josep Maria Torres Belda)⁶². La fita marca, entre altres coses, la data en què Llorente i Mistral es conegueren personalment i encetaren “una sincera amistat i una confiança recíproca, que mai no s’estroncà ni patí cap crisi, i que prosseguí incòlume quan les relacions dels provençals i els catalans s’afebliren molt pocs anys després”⁶³. En opinió de l’autor, aquesta “mútua admiració” es fonamentava en la coincidència en dues “auto-restriccions”: el ja conegut apoliticisme i la limitació de l’ús de la llengua restaurada al camp poètic.

En 1876 l’Acadèmia d’Oc, l’organització que agrupava els escriptors provençals i al front de la qual se situava Mistral, el seu *capoulié*, es reorganitzà i passà a comptar entre els seus membres amb un grapat de majorals catalans (Jacint Verdaguer, Jaume Collell, Marià Aguiló, Víctor Balaguer i Albert Quintana, entre altres) i tres de valencians: Llorente, Querol i Torres Belda. A partir d’aquell moment, el Felibritge volgué accentuar la promoció de la llatinitat, i fou per aquesta raó que en maig de 1878 celebrà a Montpeller un magne certamen poètic anomenat “festa llatina” que comptà amb la presència d’un únic valencià: Llorente. Fou d’aquesta manera com el director de *Las Provincias* “esdevingué, potser, el principal home de confiança del Felibritge al Sud dels Pirineus”⁶⁴.

Sanchis Guarner també hi fa notar com, a mesura que passaven els anys i els catalans s’allunyaven dels felibres provençals, creixia la simpatia entre Mistral i els renaixencistes valencians que propugnaven la no politització de l’activitat literària. Simpatia que desembocà en les dues visites que, en agost de 1903 i agost de 1905, Llorente féu a Mistral: a la seua casa de Maiano, la primera, i a la ciutat d’Arlés i el museu felibrenc, l’altra. Encara que Sanchis assegurava que tots dos poetes foren “mites oficialitzats vivents, i la significació sòcio-literària de tots dos, contemplada amb perspectiva, resulta bastant semblant, cosa que explica la intensitat i durada de les seues efusives relacions”⁶⁵, el ben cert és que l’aprofitament que de l’herència literària llorentina realitzà el primer valencianisme polític⁶⁶ no té parangó amb la dissort que corregué la de Mistral, que, no obstant, gaudí d’un gran predicament literari entre els escriptors valencians del primer terç del segle XX, com recentment ha posat de manifest Joan Antoni Millón⁶⁷.

Finalment, cal dir que per a la redacció d’aquest estudi Sanchis Guarner se serví de la nombrosa informació i documentació que Teodor Llorente Falcó, fill del patriarca de la Renaixença valenciana, havia publicat al volum *Amb motiu d’un centenari. Mistral i Llorente (Recull de notícies i impressions)* (1932), enllestit per a commemorar el centenari del naixement de Mistral (1930). I que tots dos treballs, el de Llorente Falcó i el de Sanchis Guarner, són a la base de la tesi doctoral “Mistral i Llorente. Les relacions

61. *Ibidem*.

62. Trobareu una ressenya biogràfica d’aquest escriptor a: LLORENTE FALCÓ, Teodor, *Amb motiu d’un centenari. Mistral i Llorente (Recull de notícies i impressions)*, L’Estel, València, 1932, p. 121-122.

63. SANCHIS GUARNER, M., “Els felibres i

València”, *Arguments*, IV, L’Estel, València, 1979, p. 157.

64. *Ibidem*, p. 162.

65. *Ibidem*, p. 165.

66. Per a comprovar-ho, només cal els diversos articles que hom li dedicà al núm. 7 de *La República de les Lletres*, gener-març

de 1936. Existeix edició facsímil actual amb “Pròleg” de Lluís Guarner, Ajuntament de València, València, 1984.

67. MILLÓN, Joan Antoni, “1930: Mistral, la Renaixença i el valencianisme”, introducció a MISTRAL, Frederic, *Les illes d’or*, Denes, València, 2005, p. 9-35.

ESTEL Edicions
Valencia

PRIMERA LIQUIDACIO DEVENDES DEL LLIBRE SECTOR PROGRESISTA.

Condicions: Preu 200 ptes.- Distribuidor, Sendra 50%- Administració i despeses 2'5% sobre venda ó 5% sobre liquid.

<u>Data cobrament-</u>	<u>Liquidació</u>	<u>núm. exemplars</u>	<u>Import</u>
9.3.78	Vendes Desembre 77.....	13	1.300.-
10.5.78	" Gener 78	61	6.100.-
30.5.78	" Febrer 78	65	6.500.-
19.6.78	" Març 78	140	14.000.-
26.7.78	" Abril 78	117	11.700.-
6.9.78	" Maig 78	12	1.200.-
5.10.78	" Juny 78	1	100.-
31.10.78	" Juliol 78	11	1.100.-
31.12.78	" Set. 78	17	1.700.-
		437	43.700.-
Despeses 2.50% ó 5% sobre liquid			2.185.-
			<u>Total liquidats 41.515.-</u>

Valencia a 31 Octubre 1978

Liquidació de drets del llibre *El sector progresista de la Renaixença Valenciana*.

occitano-valencianes en la Renaixença” que l’any 1989 fou llegida a la Universitat de València per Cristòfor Martí Adell i dirigida pel professor Vicent Simbor, i que desenvolupa uns plantejaments obertament promistralians i antillorentinistes. De fet, uns anys abans, Simbor havia destacat “Els felibres i València” per “les dades que aporta sobre la llarga amistat i compenetració ideològico-política des dos caps del moviment renaixencista d’Occitània i del País Valencià”⁶⁸.

El darrer dels estudis que Sanchis Guarner dedicà al període en què ens situem és *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874* (1980), i està exclusivament destinat al gènere teatral, un dels camps literaris més freturats d’anàlisis. En opinió de Vicent Simbor el volum “investiga i aclareix un problema de la Renaixença valenciana: el naixement del teatre valencià modern”; i, juntament amb *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, es tracta de dues “autèntiques fites de la historiografia literària valenciana”⁶⁹. Per la seua banda, Santi Cortés ha dit que és una obra escrita “per omplir un buit bibliogràfic”, ja que “el teatre havia estat el parent pobre dels estudis sobre la Renaixença. Ningú no en feia cas i no perquè no n’hi hagués, sinó per criteris de qualitat. Segons Sanchis, era el gènere més desfasat i indisciplinat”⁷⁰.

El primer que hi feia l’autor era justificar el tall cronològic de l’estudi. La producció teatral, saine-tística, del darrer quart del segle XIX —període 1875-1902—, afirmava, acabava de ser estudiada per Ricard Blasco, i era per això que ell preferia limitar-se al “període inicial”: 1845-1874. Presentava el treball com “en bona part un enfilall de noms i de dates, puix que té la pretensió d’estudiar i ordenar un aspecte d’un període de l’activitat dramàtica de València poc conegut”⁷¹; és a dir, d’aportar les dades i els materials que permeteren un posterior estudi molt més profund i detallat.

68. SIMBOR, Vicent, “Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura”, *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, *Quaderns de Filologia*, València, 1984. Reproduït a *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, Departament

de Filologia Catalana (Universitat de València) - PAM, València/Barcelona, 1992, p. 131.

69. *Ibidem*, p. 124.

70. CORTÉS, Santi, *Manuel Sanchis Guarner*

(1911-1981). *Una vida per al diàleg*, IIFV-PAM, València/Barcelona, 2002, p. 377.

71. SANCHIS GUARNER, Manuel, “Pòrtic”, *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*, IFV, València, 1980, p. 5.

D'aquesta manera, *Els inicis del teatre valencià modern* es dividia en dues parts: la primera incloïa l'estudi pròpiament dit, amb un repàs als locals de dins i fora de la capital; els actors —“còmics”, en la seua terminologia—, ja que opinava que “la tasca de l'autor és transcendent, puix que moltes vegades l'èxit o el fracàs d'una obra teatral depén de la qualitat i la inspiració dels còmics que la representen”⁷²; els precursors; el públic, que a mitjan segle XIX s'eixamplà “amb la integració de nous espectadors”⁷³; i, finalment, les obres i els autors que ofería el període cronològic. Un capítol de “consideracions globals” —setze, en total— tancava la primera part del llibre. A mode de llarg apèndix, la segona estava constituïda per una “petita antologia de fragments de peces teatrals d'aquest període”.

Una metàfora a superar

Com ja he comentat abans, el ràpid ressò que, en els anys immediatament posteriors a la publicació, adquiriren els treballs del professor Sanchis Guarner sobre la Renaixença valenciana vingué determinat per l'oportunitat dels estudis i pel caire pedagògic i divulgatiu que tenien. Així, l'acceptació de què gaudiren els seus tres llibres —*Renaixença al País Valencià*, *El sector progressista de la Renaixença valenciana* i *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*— consolidà i perllongà entre nosaltres durant més de dues dècades l'esquema analític i la nomenclatura que l'autor utilitzà en esguardar la Renaixença.

Un exemple diàfan i fefaent d'això el constitueix la distinció i classificació, generalitzadora, que Sanchis Guarner establí entre els poetes cultistes i populars: entre els poetes “de quant” i “d'espardenya”. La metàfora havia sigut enunciada en 1959 per Antoni Igual Úbeda, que es referí a “la separació entre l'estil poètic” dels “poetes que poguérem denominar “de quant” i els “d'espardenya”, dit siga sense ànim d'ofensa per a ningú, més aviat com una imatge explicativa del pensament”⁷⁴. I recollida, tres anys després, per la perspicaç ploma de Joan Fuster, que posava el punt i final al seu emblemàtic *Nosaltres els valencians* declarant:

“La Renaixença ha estat, socialment, un fracàs. Ha estat, de tota manera, un èxit. Si jo puc escriure avui aquest llibre, ¿no és perquè els poetes «de quant» i els «d'espardenya» van fer llur feina, més bé o més malament, però positiva? I encara: jo, i els qui vénen darrera meu, ¿no som el testimoni d'una perduració i alhora d'una renovació «important»? ”⁷⁵.

Amb això, la metàfora, aplicada als protagonistes de la Renaixença valenciana, aconseguí de fer-se “famosa”. D'aquesta manera, el primer a fer-ne un ús diguem-ne metòdic fou el jove Alfons Cucó que, en 1965, a l'opuscle *Aspectes de la política valenciana en el segle XIX*, al·ludia d'una manera crítica a “la branca que Antoni Igual i Úbeda anomena “poetes de quant” ”⁷⁶. La nomenclatura li resultava molt útil per a assenyalar, com ja havia fet Sanchis Guarner un parell d'anys abans, l'existència de dos grups d'escriptors oposats: un de “dolents” i un altre de “quasi bons”, però en qualsevol cas tots dos insatisfactoris, als ulls d'aquest joveníssim investigador. Deia així: “La diferència fonamental entre el grup llorentí i l'encapçalat per Llombart —a banda, és clar, de l'extracció social i de la significació política concreta— radica en l'immobilisme de l'un i en el relatiu dinamisme de l'altre”⁷⁷.

72. *Ibidem*, p. 16.

73. *Ibidem*, p. 27.

74. IGUAL ÚBEDA, Antoni, *Història de “Lo Rat-Penat”* (En el LXXX aniversari de la seua fundació i el LXXV dels Jocs Florals), Ajuntament de València, València, 1959, p. 36.

75. FUSTER, Joan, *Nosaltres els valencians*, 8^a ed., Ed. 62, Barcelona, 1984, p. 234.

76. CUCÓ, Alfons, *Aspectes de la política valenciana en el segle XIX*, Rafael Dalmau, editor, Barcelona, 1965, p. 5-6.

77. *Ibidem*.

Cucó encara hi insistiria en tres ocasions més en la diferenciació de dos “grups” i en l’ús d’una metàfora que, amb el pas dels anys, li resultaria ben grata: “Aquest punt de fricció entre els poetes de “guant” i els d’“espardenya” representaria sens dubte un obstacle considerable”⁷⁸; “Llombart i els seus amics — els poetes d’“espardenya” — no tenien ni la informació, ni la cultura ni la projecció exterior que posseïa don Teodor”⁷⁹; i “Llorente, i amb ell la resta dels poetes de “guant”, tenien una informació bastant més exacta de l’abast de[ls] problemes que comportava la Renaixença”⁸⁰.

Però, tanmateix, fou Manuel Sanchis Guarner qui elevà la metàfora a categoria i qui començà a sistematitzar-la, quan en 1968, a l’emblemàtic *Renaixença al País Valencià*, aprofundí en la seua visió dicotòmica i enfrontada del moviment literari:

“Mai no fou fàcil la col·laboració entre els dos grups de renaixentistes valencians. El de Llorente-Querol l’integraven universitaris, patricis i conservadors. El d’Escalante-Llombart era d’autodidactes, botiguers i menestrals republicans. Si ho polaritzàvem, diríem que era l’eterna rivalitat entre la levita i la brusa, entre el guant i l’espardenya”⁸¹.

Una concepció dual que si bé era gràfica i didàctica, també esdevenia excessivament reduccionista; i que, al meu parer, mai no hauria d’haver sigut presentada en termes de “rivalitat”.

“Santificada” per Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarner, dos dels més destacats investigadors valencians del període —que l’havien utilitzada a dues de les obres més destacades i importants del valencianisme dels anys seixanta— i per Alfons Cucó, un jove historiador amb gran projecció política i universitària, i elevada a categoria analítica, la metàfora “del guant i l’espardenya” fou recollida i repetida per una bona quantitat d’estudiosos valencians que sobretot durant la dècada dels anys huitanta la reiteraren fins a la sacietat, i li atorgaren la condició de “nomenclatura oficial” que en les darreres dècades ha gaudit.

Abans, però, en 1971 Alfons Cucó encara l’utilitzaria d’una manera abusiva a *El valencianisme polític* (una altra fita del valencianisme dels seixanta): “Aquest és el cas de Constantí Llombart i els poetes «d’espardenya»”⁸²; “Sanmartín i Aguirre, un poeta «d’espardenya»”⁸³; “els poetes «de guant» unien a la seua actitud política unes formes culturals desfasades i un migrat afany de transcendència pública. Per contra, ningú no podrà negar a Constantí Llombart la preocupació, i fins i tot l’entusiasme, per traure el moviment renaixentista valencià del carreró sense eixida en què l’havien posat els poetes «de guant»”⁸⁴; “Llorente i el seu grup de poetes «de guant»”⁸⁵; “convé destacar la diferència que, sobre això, hi havia entre els poetes «de guant» i els «d’espardenya»”⁸⁶; “els poetes «d’espardenya» mai no tingueren ni la informació, ni la cultura, ni la projecció exterior que posseïa el grup de Llorente”⁸⁷; “l’actitud dels poetes «de guant» —i de la classe que encarnaven, la burgesia ruralitzant de la Restauració— prengué cos”⁸⁸; i “la mort de Llombart i la defecció de Blasco Ibáñez deixaren la Renaixença valenciana, o el que en quedava, a les inoperants i contradictòries mans dels poetes «de guant»”⁸⁹.

Sis anys després, en 1977, a *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, Sanchis Guarner reblà la dicotomia i la metàfora:

78. *Ibidem*, p. 9.

79. *Ibidem*, p. 10.

80. *Ibidem*, p. 11.

81. SANCHIS GUARNER, Manuel, *Renaixença al País Valencià*, València, 1968; 2ª ed., València, 1982, p. 48.

82. CUCÓ, Alfons, *El valencianisme polític (1874-1939)*, València, 1971; 2ª ed., Afers, Catarroja-Barcelona, 1999, p. 43.

83. *Ibidem*, p. 46.

84. *Ibidem*, p. 47-48.

85. *Ibidem*, p. 49.

86. *Ibidem*.

87. *Ibidem*.

88. *Ibidem*, p. 52.

89. *Ibidem*, p. 58.

“Lo Rat Penat fou de fet, inicialment, el casal de tots els literats i personatges valencians. En la relació dels 165 socis fundadors figuren tant els escriptors del grup Llorente-Querol, patricis, universitaris i conservadors, com els del grup Escalante-Llobart, autodidactes, botiguers o menestrals republicans. Hi era, per bé que només latent, l’eterna rivalitat entre la levita i la brusa, entre el guant i l’espardenya, o, per dir-ho en termes històrico-literaris, entre el «mester de clerecia» i el «mester de joglaria»⁹⁰;

i més avant hi insistia: “En contrast amb aquesta vehemència laborista dels poetes «d’espardenya», els patricis del Rat Penat cantaven la bellesa i la pau bucòlica del món agrari⁹¹. Per a concloure: “S’ha intentat preferentment de valorar en aquest assaig la importància dels poetes «d’espardenya» valencians, injustament oblidats pels tractadistes de la literatura catalana, els quals, en ocupar-se del segle XIX valencià, tan sols han tingut en compte Teodor Llorente i els seus companys epígons⁹².

A principis de la dècada dels anys 80 (1981) l’investigador Enric Ferrer ja donava mostres d’haver assimilat el pensament i la terminologia sanchisguarneriana: “El sector progressista de la Renaixença va estar intensament dominat per la ideologia de Llorente i dels seus companys⁹³; i dos anys després, en 1983, era Lluís Guarner, l’investigador valencià de la Renaixença que més ha escapat a les directrius apuntades pel seu nebot, qui feia ús de la metàfora:

“L’heterogeneïtat dels components d’aquesta nova societat era diversa i gran, tant per la cultura com pels idearis polítics de cada soci. Ben prompte es varen polaritzar en dues tendències diferents els heterogenis socis de l’entitat: va quedar dividida la societat en allò que gràficament podem dir «poetes del guant» i «poetes de l’espardenya»⁹⁴.

De fet, no hi ha dubte que un dels factors que més han influït en l’ús tan general que se n’ha fet és el seu “grafisme”.

Al cap d’un any, la majoria dels estudis valencians presentats al Col·loqui Internacional sobre la Renaixença, que tingué lloc a Barcelona del 18 al 22 de desembre de 1984 —i que, a excepció del de Rosa Monlleó⁹⁵, foren recollits cinc anys després al núm. 4 de la revista *Caplletra* (1989)— al·ludien constantment al “grup progressista dirigit per Llobart” i al “grup conservador llorentí⁹⁶, amb una clara preeminència del primer respecte del segon. Eduard J. Verger, fins i tot, festejava “la cèlebre distinció entre els poetes «d’espardenya» i els «de guant»⁹⁷. La nomenclatura emprada en les dècades precedents pel professor Sanchis Guarner havia quedat plenament assumida i consolidada entre els investigadors valencians, quasibé tots deixebles seus⁹⁸.

Però no només això. El mateix 1984 Ricard Blasco apuntava, com un dels factors que més havien contribuït al “decandiment” de la Renaixença, “el divorci entre els «poetes de guant» floralescos i els

90. SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, València, 1977; 2ª ed., IFV, València, 1985, p. 58.

91. *Ibidem*, p. 78.

92. *Ibidem*, p. 81.

93. FERRER, Enric, *Literatura i societat. País Valencià, segle XX*, Eliseu Climent, ed., València, 1981, p. 12-13.

94. GUARNER, Lluís, “Pròleg” a LLORENTE, Teodor, *Poesia valenciana completa*, Tres i Quatre, València, 1983, p. 47.

95. MONLLEÓ, Rosa, “El sector moderat de la Renaixença valenciana. Anàlisi de la seua posició ideològica a propòsit d’un debat

suscitat el setembre de 1868”, *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, vol. I, ed. Curial, Barcelona, 1992, p. 155-187. La correlació de títols que s’estableix entre “el sector progressista”, de Sanchis Guarner, i “el sector moderat”, de Rosa Monlleó, és més que evident.

96. Vegeu-ho al primer i més simbòlic de tots ells: SIMBOR ROIG, Vicent, “Renaixença al País Valencià”, *Caplletra*, 4, Barcelona, 1989, p. 27, per exemple.

97. VERGER, Eduard J., “La poesia valenciana de la restauració (1874-1902)”, *Caplletra*, 4, Barcelona, 1989, p. 82.

98. La resta de treballs “a l’entorn de la Renaixença valenciana” recollits al núm. 4 de *Caplletra* són: “Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença”, de Ricard BLASCO, p. 43-67; “Una revista popular valenciana: *El Mòle* (1837 i 1840-41)”, d’Enric BALAGUER, p. 69-78; “Llengua literària i actitud política en Teodor Llorente. A propòsit de *Cartes de Soldat i Pro Patria*”, d’Antoni FERRANDO, p. 91-112; “El pensament lingüístico-literari de Teodor Llorente”, de Vicent SALVADOR, p. 113-122; i “Llorente, “La Opinión” i la Renaixença”, de Vicent SIMBOR, p. 123-136.

«poetes d'espardenya» del teatre popular i els setmanaris satírics⁹⁹. Un any després, 1985, al pròleg a la segona edició d'*El sector progressista de la Renaixença valenciana*, Vicent Simbor manifestava que “Sanchis demostra que tot i ser dominant el grup dels «poetes de guant» també hi hagué un tradicionalment menysvalorat corrent de «poetes d'espardenya»¹⁰⁰. I, al cap de dotze mesos, 1986, Vicent Salvador insistia novament en

“l'antic enfrontament entre els poetes «de guant» i els «d'espardenya», és a dir, entre el sector progressista —bastant lúcid en el seu plantejament sociolingüístic però desinformat sobre molts aspectes de la llengua— i el sector dominant, conservador, de la Renaixença valenciana, representat per un Llorente molt més culte però reclus en una concepció quasi ornamental de la literatura «en llemosí»¹⁰¹.

La “rivalitat” ja havia mudat en “enfrontament”.

Fins i tot en una data tan avançada com 2002 Adolf Beltran féu ús de la terminologia sanchisguarneriana per a advertir que “un doble fracàs, per la falta de connexió amb la societat en tant que moviment literari i per l'abstencionisme polític, i una dualitat, entre els sectors de guant (conservadors) i d'espardenya (progressistes), pesen històricament sobre la Renaixença valenciana¹⁰². Amb la qual cosa podem dir que la “del guant i l'espardenya” s'ha convertit en la més cèlebre i omnipresent de les metàfores literàries valencianes, en el tòpic que més “pesa”. Una metàfora que si bé durant els anys 60, 70 i 80 del segle XX resultà pedagògica —útil i gràfica, fins i tot divertida— hui es fa del tot necessari superar, si és que veritablement volem continuar avançant en el coneixement de la nostra Renaixença. Perquè no sols és que, més de trenta anys després i a força de repeticions, haja esdevingut ridícula; és que fins i tot resulta contraproductiu. La Renaixença valenciana fou molt més rica i diversa del que ens dona a entendre aquesta escolar metàfora, i simplificar tot un moviment cultural d'una manera tan contumaç no ens ajudarà gens a copsar-lo.

Crec que l'estudi de la nostra Renaixença no s'ha de plantejar en termes de “rivalitat” entre “sectors” —entre grups antagònics, bons i dolents—, de divisió entre poetes cultes i populars, tot i que entre ells hi havia clares diferències de formació, estètica i ideologia. L'anàlisi detallada del període demostra que els contactes, les interrelacions i les col·laboracions entre els escriptors valencians que la historiografia recent ha adscrit a “sectors” diferents estava a l'orde del dia; que no hi havia, ni molt menys, compartiments estancs; i que, quan calgué i interessà, saberen posar-s'hi d'acord, com ara a l'hora de fundar la societat Lo Rat Penat (1878).

Rivalitats personals i diferències al marge, les ocasions en què Llorente i Llombart —personatges contraris, segons l'anàlisi de Sanchis Guarner, Alfons Cucó, Ricard Blasco i d'altres— cooperaren l'un amb l'altre són nombroses, com ja he posat de manifest en un altre lloc¹⁰³. I els casos en què escriptors que la historiografia valenciana de les darreres dècades ha adscrit al “sector progressista”, com ara Eduard Escalante¹⁰⁴, Josep Bodria¹⁰⁵, Víctor Iranzo Simon¹⁰⁶, Josep Maria Puig i Torralva¹⁰⁷, Lluís Cebrian

99. BLASCO LAGUNA, Ricard, *Estudis sobre la literatura al País Valencià (1859-1936)*, IFV-Ajuntament de l'Alcúdia, L'Alcúdia, 1984, p. 44.

100. SIMBOR, Vicent, “Pròleg” a SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, 2ª ed., IFV, València, 1985, p. II.

101. SALVADOR, Vicent, “Una polèmica sobre la llengua literària”, *Caplletra*, núm. 1, València, 1986, p. 64.

102. BELTRAN, Adolf, *Els temps moderns. Societat valenciana i cultura de masses al segle XX*, Tàndem, València, 2002, p. 47.

103. ROCA RICART, Rafael, “Les relacions entre Teodor Llorente i Constantí Llombart”, *Constantí Llombart i el seu temps*, a cura de Vicent Josep ESCARTÍ i Rafael ROCA, Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2005, p. 79-109.

104. Carta 232: *Epistolari Llorente*, vol. I, Barcelona, 1928, p. 212-213.

105. BODRIA, Joseph, “Al extim. Sr. D. Teodor Llorente, Mestre en Gay Saber”, *Capolls de rosa*, València, 1898, p. 235-236.

106. IRANZO Y SIMON, Víctor, “A mon mestre Teodor Llorente”, *Nou llibret de versos*, València, 1909, p. 375-378.

107. TORRALBA PUIG, Joseph Mª, “En confiansa. A D. Teodor Llorente”, *Almanaque “Las Provincias” para 1902*, València, 1901, p. 267.

Mezquita¹⁰⁸ i Ramon Andrés Cabrelles¹⁰⁹, manifestaren el seu afecte i admiració envers el “mestre” Llorente, líder del suposat “sector conservador”, innumerables.

Trobe que la radical oposició amb què dels anys 60 ençà s’ha contemplat els diferents escriptors de la Renaixença valenciana és exagerada, no obeeix a la realitat; i que no és correcte parlar de “sectors” polaritzats. Jo parlaria, més bé, de “sensibilitats” distintes. Tots els protagonistes de la Renaixença participaven d’un mateix projecte i perseguien uns mateixos objectius, una mateixa finalitat; però ho feien des de perspectives diverses; des de sensibilitats lingüístiques, literàries i ideològiques diferents, i amb metodologies i estratègies també particulars. Com s’esdevingué a la Renaixença catalana i balear, i com ha passat a tots els moviments culturals i literaris de tots els llocs i períodes, d’altra banda. Això ens autoritza a parlar de “sectors” rivals enfrontats? De cap de les maneres.

Els estudis del professor Manuel Sanchis Guarner suposaren un gran avanç en el coneixement de la Renaixença valenciana durant les dècades dels anys 60, 70 i 80 del segle xx, i com a tal han de ser destacats. Però el que no podem fer per més temps és continuar mantenint —en alguns casos perpetuant— unes categories analítiques que, si bé en el moment de ser enunciades resultaren originals i meritòries, a dia de hui han esdevingut obsoletes¹¹⁰.

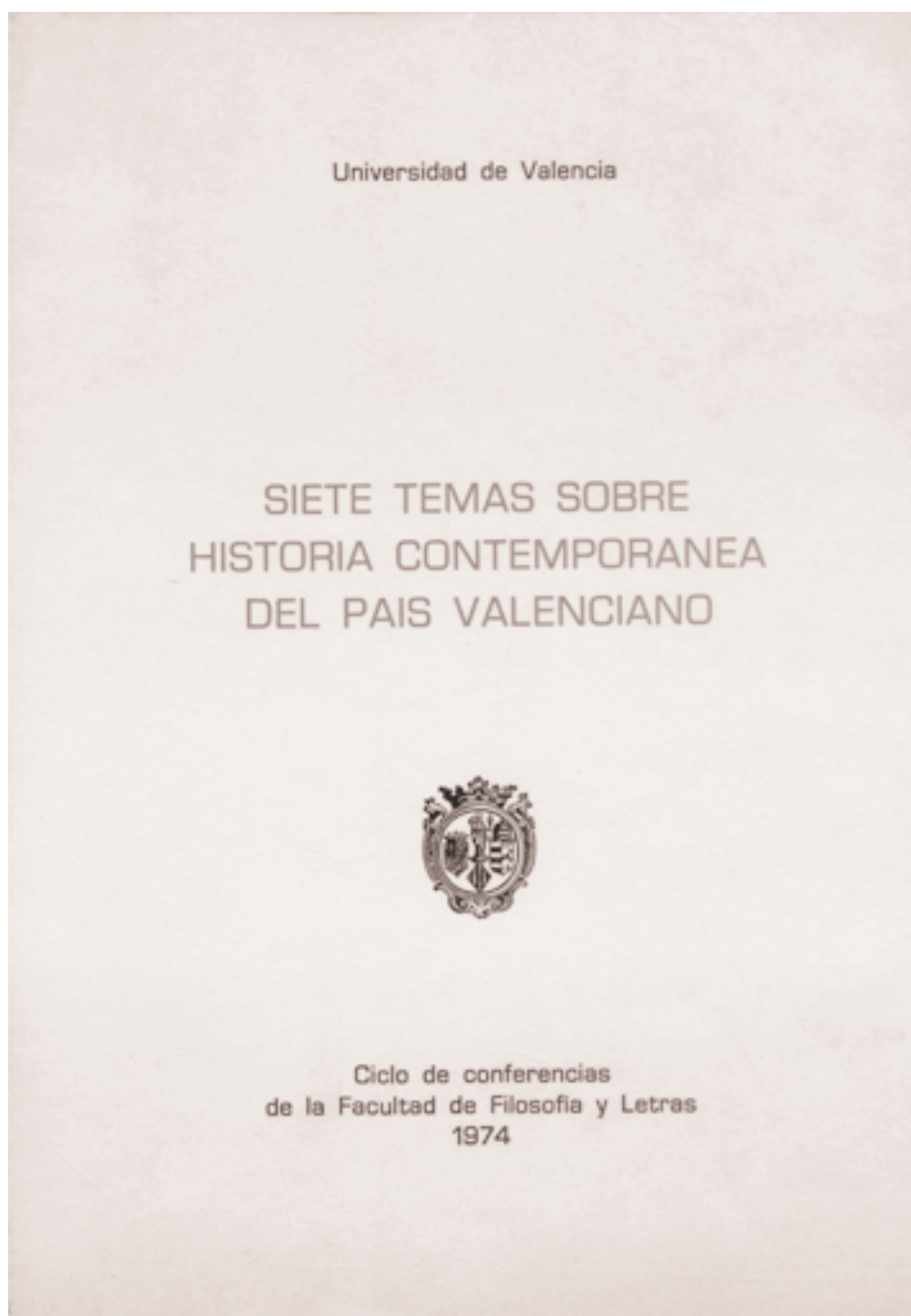
Mentre no superem la imatge excessivament negativa i ideologitzada que durant els darrers quaranta-cinc anys hem difós dels protagonistes i les institucions de la Renaixença valenciana; mentre no bandegem els esquemes de comprensió que ens hi han portat, com ara la sempiterna metàfora “del guant i l’espardenya”, que ha marcat d’una manera extraordinària la percepció que de la Renaixença han tingut i continuen tenint diverses generacions d’alumnes, professors i professionals de l’ensenyament; mentre no afrontem l’estudi de la nostra Renaixença amb la complexitat i la sèrietat que aquell moviment demana... no farem una altra cosa que continuar donant voltes i més voltes a quatre tòpics caducs i rebregats: serà pràcticament impossible avançar en el coneixement d’un dels períodes més interessants i atractius de la nostra història cultural i literària.

108. CEBRIAN MEZQUITA, [Lluís], “A Llorente”, *Las Provincias* (1-VIII-1924).

109. CABRELLES ANDRÉS, Ramon, “A Teodor Llorente en sa coronació”, *Almanaque “Las Provincias” para 1910*, València, 1909, p. 279.

110. Així i tot, encara hi ha qui no es cansa de repetir la metàfora “del guant i l’espardenya”. Al documental “Constantí Llombart i el seu temps”, que RTVV retransmeté el 2 de febrer de 2006, pot comprovar-se com

Federico Martínez Roda, de la Universitat Cardenal Herrera CEU, i Enric Esteve, actual president de Lo Rat Penat, en fan una utilització àmplia i profusa.

Dins d'aquest volum s'inclou un dels articles de Sanchis sobre la Renaixença.